

Nationalromantikeren Grundtvig?

Auken, Sune

Published in:
Bogens Verden

Publication date:
2009

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Auken, S. (2009). Nationalromantikeren Grundtvig? *Bogens Verden*, 3, 36-40.

"Kultur, romantik og nation" var den fælles overskrift for en foredragsrække, der i efteråret blev afholdt på Det Kongelige Bibliotek. Temaet indledtes d. 2. september med de to foredrag af Sune Aukén og Jørgen Knudsen, der bringes uforkortet, men lettere redigeret nedenfor.

Red.

Nationalromantikeren Grundtvig?

Af SUNE AUKEN

Denne artikel er blevet til på baggrund af et foredrag, jeg holdt sammen med Jørgen Knudsen på Det Kongelige Bibliotek. Min del af emnet var angivet til „Nationalromantikeren Grundtvig“, hvad der kun næsten er titlen på artiklen her. Selvom forestillingen om Grundtvig som nationalromantiker ikke er usædvanlig, volder det vanskeligheder at få den til at gå op med forskningens billede af Grundtvig. Om disse vanskeligheder handler artiklen.

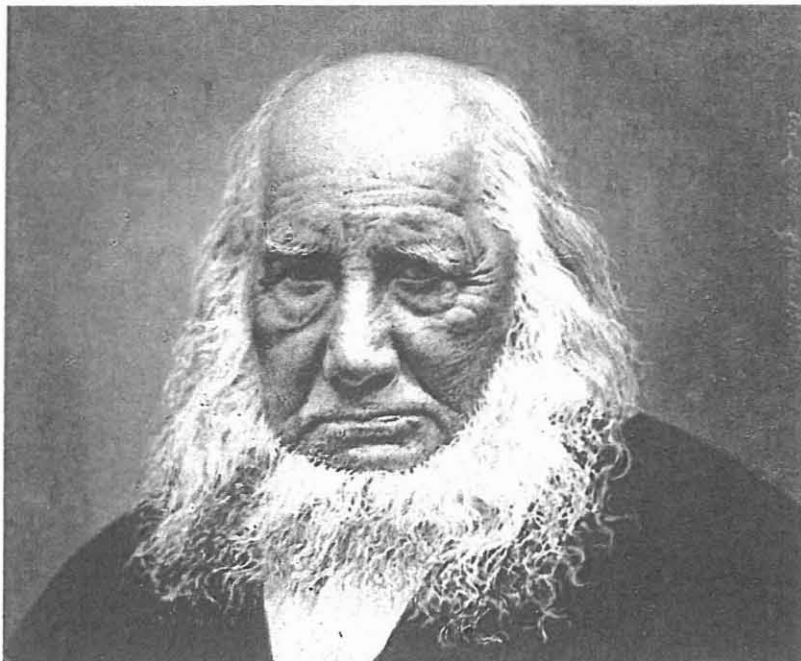
Ordet „nationalromantik“ er i sig selv problematisk. Det optræder *ikke* i Alfred Kröner Verlags autoritative *Romantik-Handbuch*. Der bliver talt om en Heidelbergerromantik, som er nationalt orienteret, men ikke om nationalromantik. Jeg selv brugte det ikke, da jeg skulle skrive litteraturhistorie for perioden 1825-1870 i Gylendals *Dansk litteraturs historie*; jeg havde svært ved at finde en meningsfuld og sammenhængende strømning i periodens litteratur, jeg med rimelighed kunne give det navn. Min medforfatter Knud Michelsen brugte det dog i sin oversigt over perioden. Mere forviklet bliver det af, at man hyppigt viser spørgsmålet tilbage til Johann Gottfried Herder (1744-1803), som ikke var romantiker. *Den store danske encyklopædi* opfatter nationalromantikken som et væsentligst billedkunstne-

risk anliggende og er uhyre vag i forhold til en litterær nationalromantik. Internettet er ikke til megen hjælp. Dansk Wikipedia skriver i dette øjeblik forvrøvlet, at „Den danske nationalromantik kan spores tilbage til Henrich Steffen's forelæsninger i 1802“, mens tysk Wikipedia i skrivende stund rummer en artikel på 7¼ linje, som begynder med ordene „Als Nationalromantik wird eine vor allem in Skandinavien verbreitete Richtung der Architektur um 1900 bezeichnet“ – medsamst et billede fra 1905 af en skjoldmø. En nationalromantisk arkitektur er vist det, vi i Danmark kalder „Skønvirke“ – og det er jo om ikke Grundtvig, så i hvert fald Grundtvigianisme. Engelsk Wikipedia er præcisere, men her opfattes nationalromantikken som et i det væsentlige politisk fænomen. Ikke engang når vi aktiverer det helt svære skyts, er der bid. Den tonstykke *Historisches Wörterbuch der Philosophie* har opslagsordene „Nation, Nationalismus, Nationalität“, „Nationallitteratur“ og „Nationalökonomie“, men ingen nationalromantik. Værkets mere æstetisk orienterede modstykke *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* kommer ikke engang så tæt på. Her falder ordet ned i et hul mellem „Narrenlitteratur“ på den ene side og „Nationalsozialistische Rhetorik“ på den anden. Det kan man så vælge at tillægge symbolsk betydning, hvis man har lyst.

Så „nationalromantik“ synes at være et af de ægte humanistord, som mange bruger, men hvis betydning fortaber sig, når vi kigger nærmere på det. For at diskussionen derfor overhovedet skal få en genstand, må vi prøve at opstille en art definition at tale ud fra. Set i denne optik er nationalromantik: *En romantik, som ser en essentiel samhörighed imellem nation, folk, historie, geografi, natur, sprog, tænkning og poesi.*

Det er nødt til at være en *romantik*. Der skal være en række af de typiske romantiske træk til stede. Der skal være en vægtlægning af følelsen, af poesi og sprog, en interesse for historie, en opfattelse af naturen som levende og beåndet osv. Hvis disse træk ikke er til stede, kan man måske tale om national tænkning, men det er ikke romantik.

Lige så afgørende er forestillingen om *essentiel* samhörighed. En forestilling om, at de nævnte elementer hører sammen i en ikke-tilfældig helhed. Folket er ét i historie og nutid. Landet er folkets, sprogets væsen udtrykker, hvordan folket er, tænkningen må grunde sig i folket, og folkets poesi viser folkets og landets væsen. Hvilket igen betyder, at „folket“ som sådan er en meningsfuld helhed, dvs. at der eksisterer så megen identitet imellem folkets individuelle medlemmer, at der kan fremsættes udsagn om „folkets“ karakter, der også vil

N.F.S. Grundtvig (1783-1872), fotograferet i 1872.

have gyldighed for de enkelte medlemmer.

Til dette lægger sig så en række forestillinger, som enten ofte følger med det, vi kalder nationalromantik, eller i det mindste ofte *opfattes* som samhörigt med det. På den negative side er det: provinsialisme, selvtilstrækkelighed, nedvurdering af andre nationer eller mennesker af andre folkeslag, eller – når vi kommer lidt længere ud – racisme, militarisme og ultimativt protofascisme bevægende sig imod nazismen. På den positive side: fædrelandskærlighed, trofasthed, tradition, loyalitet, selvstændighed, stolthed osv. Fordi der knytter sig stærke følelser til en række af disse ting, bliver diskussionen betændt. Snarere end at diskutere strømninger i det 19. århundrede, er man med ét midt i en aktuel og meget ophedet debat. Er man „landsforræder“, hvis man

mener, at landet kan tage lidt flere flygtninge, eller at familiesammenførselsregler bør lempes? Er man „racist“ på vej mod nazist, hvis man er bekymret over visse muslimske kulturers tilstedeværelse i Danmark?

Og det bliver yderligere betændt, når vi lægger Grundtvig oveni: Kan Grundtvig falde i en eller anden kategori – formentlig „nationalist“-kategorien – som enten gør ham til skurk eller helt? Karakteristisk nok udråbte *Dansk Folkeblad* (medlemsblad for Dansk Folkeparti) ham i 1999 til „Årtusindets dansker“, mens det venstreorienterede, demonstrativt ateistiske tidsskrift *Faklen* året efter angreb ham som protofascist. De i øvrigt antagonistiske tidsskrifter var interessant nok enige i beskrivelsen af Grundtvig, de var bare ikke enige om, hvordan han så skulle opfattes. Fjender er ofte de bedste legekammerater.

Men nærmer man sig spørgsmålet som Grundtvigforsker, grænser det til det meningsløse. Vi aner ikke, hvad Grundtvig ville mene om nutidens politiske problemstillinger, og hver gang han gøres til fortæller for et moderne politisk program, sker det ved at rive ham ud af hans lokale historiske kontekst og hans udsagn ud af forfatterskabets sammenhæng. Den slags forsøg er dømt til at mislykkes.

Det kan helt overordnet diskuteres, om Grundtvig som person kan siges at have haft noget sammenhængende politisk program eller nogen sammenhængende politisk ideologi, og emnet er kun sparsomt belyst i forskningen. Det sidste større forsøg, historikeren Claus Bjørns *Grundtvig som politiker* (2007) forblev grundet Bjørns alt for tidlige død en torso – omend stadig en informativ torso.

Emnet formudres håbløst, når Grundtvig dertil skal moderniseres: Man skal ikke bare hugge en hæl og klippe en tå for at få regnestykket til at gå op, man skal skære og save arme og ben – uanset om det er en højreorienteret, en midtsøgende eller en venstreorienteret dagsorden, man søger at tillægge ham.

Tænker man køligt over det et øjeblik, er det indlysende. Fænomener, som er selvfølgeligheder for os, falder uden for Grundtvigs horisont: Første og anden verdenskrig, den kommunistiske verdensmagts opkomst og fald, den amerikanske kulturs globale dominans, de europæiske fællesskaber, telefonen, flyvemaskinen, radioen, fjernsynet, internettet, e-mailen og sms'en, blogosfæren. Og i modsætning til alle denne artikels læsere havde Grundtvig aldrig set endsige talt med en muslim. Hans udsagn om emner med tilknytning til islam varierer da også så voldsomt fra sammenhæng til sammenhæng, at man kan få ham til at sige præcis, hvad man har

lyst til, ved at klippe rigtigt i hans synspunkter. Det er et spørgsmål, som ikke betyder ret meget for ham, og derfor forskyder hans forståelse af det sig fra sammenhæng til sammenhæng. Svært at tænke sig i dag, men ikke desto mindre sandt.

Men altså: „Grundtvig som nationalromantiker?“ Set i et vist perspektiv ligner Grundtvig meget godt. Han har forestillinger om sammenhæng imellem folk, historie, sprog, poesi, geografi, mentalitet osv. og han udvikler det herderske begreb om folkeånden voldsomt. „Nationalromantikken“ viser sig mest udpræget i hans forhold til det danske landskab, der kun i begrænset omfang er repræsenteret i prosaforfatterskabet, men så meget des tydeligere lever i hans digte. Danmark optræder her ikke bare som et geografisk, men også som et åndeligt landskab. Det måske allermost gennemførte eksempel er Grundtvigs poetiske hovedværk *Nyaars-Morgen* (1824), som er en tour de force af sammenbindinger af historie, landskab, natur, sprog, ånd og folk, men man behøver bare at græsse lidt i *Højskolesangbogen* for at finde en byge af eksempler.

Så langt som dette går regnskabet op, men så begynder problemerne også. Eller rettere: Så begynder vores problemer. Hos Grundtvig hænger tingene nemlig udmærket sammen. Det er vores begrebsdannelse, som er utilstrækkelig. Begrebet „nationalromantik“ fylder umådelig lidt i Grundtvigforskningen. Selv ikke i Flemming Lundgreen-Nielsens store gennemgang af „Grundtvig og danskhed“ i *Dansk identitetshistorie* 3 (1992), spiller det en rolle. Og det er ikke uden

grund: Hverken begrebet „national“ eller begrebet „romantiker“ dækker meningsfuldt, hvad der møder en i Grundtvigs forfatterskab.

For det første tilhører mennesket ifølge Grundtvig en række forskellige sammenhænge ud over den folkelige. Mennesket er samhörigt med menneskeslægten i sin helhed, ikke blot med sit eget folk. Mennesket er også indlejret i kristendommens historie, der er endnu langt større end menneskeslægten. Det betyder, at det folkelige fællesskab, vigtigt som det er for Grundtvig, ikke er det eneste fællesskab, og hvad mere er: Det lader sig kun opfatte rigtigt på baggrund af de andre væsentlige fællesskaber, mennesket tilhører. Danskhed i isolation fra disse andre sammenhænge er aldeles værdiløs. Derfor er det heller ikke overraskende, at Grundtvigs omfattende indsats som historiker retter sig imod kirkehistorien og især imod verdenshistorien, som han skriver igennem fire gange (1812, 1814, 1817 og 1833-1856). Den ene gang (i 1814) når han ganske vist ikke ud af gammeltestamentlig tid, men de tre andre fremstillinger er mere eller mindre fuldendte. Han skriver aldrig en Danmarkshistorie. Der er der en række historiske og filologiske arbejder af nationalhistorisk karakter, men også her gælder det, at flertallet af hans arbejder er internationale. Det nærmeste, Grundtvig kommer på at skrive en egentlig Danmarkshistorie er det store digt *Roskilde-Rim* (1814) og dets søstertekst, den lille bog *Roskilde-Saga* (1814), og de er begge med Grundtvigs vanlige sans for at sætte Grundtvigforskere grå hår i hovedet skrevet året før hans såkaldte danskhedsgennembrud i 1815 – dog formentlig som en slags oplæg til det.

For det andet tilskrives Danmark og det danske folk nok en stor og betydelig rolle, men den rolle skal ses i et internationalt perspektiv. Forestillingen er oftest, at Danmark ved at udvikle sin folkelighed kan danne et forbillede, som andre folk vil kunne lade sig inspirere af. Dette forbillede har for så vidt „nationalromantisk“ karakter, idet det altså har at gøre med en sammenhæng imellem historie, folk, landskab og ånd, men det vinder sin værdi ved at spille en bestemt rolle internationalt. Det perspektiv bliver endnu tydeligere i kristen kontekst, hvor det er dens rolle i den overordnede kirkehistorie, som giver den danske kristendom sin betydning. Den nordiske menighed tager så at sige stafetten op fra de foregående menigheder og skal også på et senere punkt give den videre. På samme måde er Grundtvig helt klar over, at danskheden hører til i det timelige, og at den derfor har et historisk slutpunkt såvel som en begyndelse.

For det tredje har Grundtvig ganske rigtigt en overbevisning om, at danskerne har en særlig opgave. Og han elsker, ja, er forelsket det danske. Men han stiller unægtelig store krav til den elskede, og han er ikke nogen overbærende elsker: Der er få danskere, som har kritiseret danskerne så meget og så indædt som Grundtvig. Jeg tror, at han i disciplinen „danskerpiskning“ kan konkurrere selv med Henrik Pontoppidan. Grundtvig var i mere end 25 år en officielt foragtet skikkelse i dansk åndsliv for sine beslutsomme angreb på alt og alle – inklusive „danskerne“ taget over en bred kam. Og hans angreb er ofte udtryk for reel desperation over, at danskerne ikke er ordentlige

Grundtvigs manuskriptudkast til det kanoniserede digt „De Levendes Land“, 1824.

danskere. Denne desperation når et højdepunkt i *Nyaars-Morgen*, hvor han i fortvivelse over, at danskerne ikke har sans for den sammenhæng, danskheden hører hjemme i, overvejer at udvandre med folkeånden. Det vil sige, at han faktisk mener at kunne tage danskheden og forlade Danmark med den for så med Guds hjælp at blive „et Folk“ et andet sted på jorden. Det er jo i en vis forstand nationalromantisk, al den stund folkeånden altså er noget, som eksisterer så konkret, at den ligefrem kan være knyttet til en enkelt person. Men på den anden side har det jo ikke meget at gøre med at opfatte danskerne, forstået som et konkret folkeslag, som uløseligt forbundet til deres ånd, eller ånden som uløseligt forbundet til landskabet. Det er måske en nationalromantik, der er blevet så nationalromantisk, at den ikke længere er nationalromantik.

Grundtvig er altså ikke national, medmindre vi tager ordet i dets bredeste forstand som „person, der har en særlig høj grad af – nogle gange partisk – glæde ved sit fædreland, og som udtrykker denne i begejstrede vendinger“. Han er ikke national, men han er muligvis „national“.

Endelig, *før det fjerde*, er også spørgsmålet om, hvorvidt Grundtvig var romantiker ualmindelig problematisk. Også „romantiker“ er et vagt

begreb, omend det trods alle indvendinger er betydeligt bedre defineret end „nationalromantiker“. Grundtvigs ungdomsforfatterskab falder inden for den tyskinspirerede danske universalromantik, men han tager i årene efter voldsom afstand fra det og fra hovedskikkelserne i især den tyske romantik.

Han får senere i sit forfatterskab et mere accepterende forhold til sin ungdoms romantik, men befinder sig fortsat på tydelig afstand af mange centrale romantiske træk. Grundtvigs billedverden gestalter sig anderledes og efter sine egne mønstre. Hans kristendomsforståelse er langt tydeligere funderet i kristen dogmatik. Hans tankeverden var i mangt og meget inspireret af oplysningstiden. Mange af hans afgørende inspirationskilder er hentet langt uden for romantikkens normale horisont. Derfor er det ikke overraskende, at alle mulige andre bestemmelser fylder langt mere i Grundtvigforskningen, end bestemmelsen af ham som romantiker.

Der er en klar udveksling imellem Grundtvig og en række kendte romantiske skikkelser, men vi skal ud i den bredeste definition af romantik (ca.: „idehistorisk strømning med åndelige, psykologiske, filosofiske, historiske og poetiske interesser i perioden mellem Goethe og Brandes“), før Grundtvig bliver „romantiker“.

Så Grundtvig er nok ikke nationalromantiker, men han er muligvis „national“, „romantiker“. Som nævnt tidligere hænger de forskellige træk fint sammen hos Grundtvig, for hvem der ikke er nogen modsætning imellem forelskelsen i det danske og engagementet i det internationale, og for hvem det netop er pointen, at det folkelige fællesskab er indlejret i og i vekselvirkning med andre og større fællesskaber. Hans kritiske, men dog anerkendende forhold til den romantik, hans eget forfatterskab begynder i, er også uproblematisk i forfatterskabets egen sammenhæng og bliver først besværligt, hvis vi med vold og magt skal have ham ind under begrebet.

Spørgsmålet er, om denne selvstændighed gør ham ubrugelig i de moderne debatter om national og international identitet, eller om det netop er hans mulighed. Måske bliver han ikke kedeligere af ikke at kunne melles ind i partier. Måske er det sjovere at have en samtalepartner, som stædigt forbliver sig selv – særligt når vedkommende er så original, absurd og visionær som Grundtvig.

SUNE AUKEN

er lektor v. Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet